

Báránytánc-lépések



Benkő Ildikó, *Báránytánc*,
Cédrus Művészeti Alapítvány,
Budapest, 2019

Egyszerre van nagyon könnyű és legalább annyira nehéz dolgom, amikor ezt a verseskötetet forgatom, hiszen részem volt ama megtiszteltetésben, hogy szerkesztőként közreműködhettem a létrejöttében. Emlékezetes marad – mert jó pár ülésen át kerülhettem közel egyenként a belefoglalt versekhez, fedezhettem fel Benkő Ildikó világának sarokköveit, azokat az összefüggéseket, amelyek mentén végül a versek köteté szerveződtek. Most, hogy kedvet csinálnék az elolvasásához, valahol pont azt a kényes egyensúlyt kellene megtalálnom, ahol a feltárás gesztusával nem veszem el a jövődől olvasótól a lehetőséget – legyen alkalma ugyanúgy vállára venni ennek a (szerintem irodalmunkban jórészt páratlan) költői világnak zárókövei által hordozott súlyát, a versek belső ornamentikája által viselt terheket.

Most leginkább azt tanuljuk, hogyan tegyük le a világ ránk nehezedő terhét. Nagyon okos emberek gondolatai, egész iskolák épülnek arra, hogyan szabaduljunk a fájdalomtól. Holott a mindmáig érvényes, kultúránk gyökérzetét jelentő, tanúságtételbe foglalt tanítás éppen ennek az ellenkezőjét hirdeti. Benkő Ildikó e tanítás szerint: imádkozik. A verseiben akkor is, amikor hozzám és hozzád, rólunk és magáról beszél – élethelyzetekről folyvást az elviselhetőség határán. Akkor is, ha *ma mindenütt háta*d látszik, Uram, a kegyelemtelenség rekvizitumaiban, a magárahagyottságunkban a *lesz-e vasárnap*: a „lesz-e ünnep” így megtapasztalt kételye (az idézetek a *nagyszombat* című versből származnak). Úgy is, ha van olyan nézet, hogy anakronizmus a világba vetett bárkikért imádkozni.

A kolostorok egykori rendje azért épült, hogy a viláért imádkozzanak benne. Ma is léteznek ezek a rendek, ma is értünk imádkoznak bennük. Akik teszik, azokban ez a „kolostor” odabent is felépül, hiszen a dolgok számunkra mindent jelentő értéke-súlya, mindaz, ami profán életünkre ül, e rend tükrén elcsillanó átmeneti jelenség csupán. Engem megvigasztal a tudat, hogy van, aki így, köztünk és közülünk, minden szervezett formán kívül, közösségünk megtartott tudatában hagyja kiépülni magában ezt a kolostort. Valaki közülünk a mélységből hozzád kiált, Uram. Úgy is, ha a kiáltása suttogásnak tűnik, szomjtól repedezett szájjal rebegésnek: *rám nézheted, belém csókolhatod / bármi égő sebed* (a *Szerepek* című versből idéztem). Komolyan gondolja, minden szerepen túl. Hogy magára veszi a bűneinket.

S mindezen túl, virágzik ebben a könyvben a világ. Megtalálja benne a hiány, a szelíden számonkért „hol vagy” szavakba öntése mellett a bizonyosságot, ami vezet; olykor gyöngéd, de sokszor szarkasztikus humorral tálalt szemzőgekben a *külön / te én* alaphelyzetében feltároló szépséget (A *Hála az éjért* című versből idéztem). Annyit talán elárulhatok, hogy e kötetnek eredetileg a

munkacíme csak ennyi volt: *Te*. Benkő Ildikó a kötet bemutatóján Urbán Gyula kérdésére elmondta: ez a *Te* nem kizárólag az Isten, sőt, valójában mindenki az *én* világot vigasztaló tekintetében, a mindenki, a bárki más. Ildikó szerint a versekben átjátszik minden *nem én* Istenbe, ez kétfelől kétfélét jelent: egyrészt hogy a földi *nem énekekkel*, magunkról alkotott képeinkkel van munkánk, ezen munkáljuk magunkat is olyanná, aki be tudja fogadni Istent, másrészt hogy talán Istent inkább meg lehet szólítani, mint a mellettünk álló *nem ént*. Harmadrészt hogy az lenne jó, ha úgy szeretnénk a földi *nem éneket*, ahogy Istent szereti az igazi hívő. A kötet kialakulása közben talált a szerző a végleges címre, amelyben befoglalva érzi a hozzáállása összes ízét.

Báránytánc. Ceglédberceli sváb hagyomány, csak a berceliek ismerik, sem egyéb sváb gyökerű településeinken, sem német nyelvterületen nincs róla adat. A búcsú napján, amely ott Nepomuki Szent János ünnepére esik, a kiválasztott, megmosdatott, gyapján szalagokkal díszes két bárányt a májusfa alatt felállított hordókon két kislány tartotta a kezében, az ifjak és leányok körbetáncolták őket, majd kisorsolták a bárányokat a községben. A bárány, mint tudjuk, ószövetségi áldozati állat és alapvető krisztusi jelkép. Az áldozati báránnyá lett istenfia szeretete valóban mélyen ül ezekben a versekben. De számomra komoly üzenetértéke van, hogy egy ilyen sehol máshol nem ismert hagyomány, közösségi élmény nevére csodálkozhatok, ha a kötetet kézbe veszem. Alig vannak közösségi élményeink. Sok-sok kis *én* áll szemben az összes többi *te* szekularizált létével, a maga magárahagyottságában. Ha jól tudom, Benkő Ildikónak nincs különösebb kötődése Ceglédbercelhez – de a közösség hiánya teremtette, kényszerű magányban megérő gesztusokhoz (az összes többiért, az összes többi *te*-ért) annál inkább. S ebben a helyzetben valóban adekvát gesztus lehet a szólás. **A mélységből kiáltok hozzád, Uram** – a mondat a kötet négy ciklusának címéül bomlik. De mindezek előtt, a 130. zsoltár híres sorának szavaihoz rendelt tartalmak előtt ott a nyitóvers:

Mester

*Áldott csöndbe mártottál.
Simítok a vászonra
ezer tiszta és tört fehéret,
gyolcsfehéret, sófehéret,
holdezüstöt, bárányfehéret.
Csak Te vagy rajta
vérző, ujjongó, édes piros.*

Gondoljuk végig. A költő mint ecset. Akit a teremtője márt *áldott csöndbe*, aki valóban ezt az *áldott csönd-fehéret* szeretné ezer változattal vászonra hordani – de csak a *Te* van rajta, az *ujjongó, édes piros*. Az áldozat van rajta, meg mindaz, amiért fel kellett áldoznia magát – lásd ebbe a pirosba a színek fehérből tört teljes, szivárványos spektrumát. Az *áldott csönd* természete, hogy megtörik. Ha pedig megtörik, így törjön, ha a vászon gyolcsfehérjére úgyis rákenődik a szín – hiszen megteremtettünk, létre jöttünk, s felvisszük rá, akkor legalább csak azt az egy színt lássuk rajta, ami valóban értünk adatottságát jelenti. Így kezdődik. Ez az alapállás.

A mélységből... Itt nyílik a kiterített sors. A vállalt sors. És belőle: a hitelesség. Nagyon kevés konkrét élményt, „mesét” kapsz, olvasó, inkább a lenyomatait a törtéteknek. De ezek a pecsétek vagy bélyegek mélyen ismerősek lehetnek, mert megpendíthetnek bárkiben lelkiismeret-furdalás feszítette húrokat. Van, hogy ennél közelebb enged ez a mélység (gondoljunk bele: kinek-kinek a magáé...). A gyász, például a *Borbély Szilárd halálára* című vers Mária-hangon siratása éles és nyílt. Valahol kiszálazható, mi sodor a *Görgetegben* például, teljesen követhető Péter öntépése – de ebben a költészetben soha nem az esemény rögzülése, hanem a tőle bennünk kelő rögzítése a fontos. Azok a helyek, ahol „megálltunk az időben” és egy jobb sorsra való részünk még mindig ebben a megállító megoldhatatlanságban toporog. Ezt pontosan megmutatja a *loptam* című vers:

loptam

hatévesen
egy kiflit
egy falat ment le
a torkom elhalt
mikor megláttam
a másik oldalt
utoljára
hittem
hogy
uzsonna
jár nekem
aztán évtizedekig
gondoltam
hogy
csak két pofon jár
az embernek
már tudom
nem jár semmi
a két pofonban
túl sok
a szeretet

Láthatjuk itt Benkő Ildikó legjellemzőbb versnyelvét is. Ezek a széteső, szinte lihegésszerű, végletekig tördelt sorok – olykor még a szavak betűi is sorokká esnek. A versek nagyon sokszor elcsukló hangon, szinte erővel préselődnek ki. A szavak néhol szinte a mondó akarata ellen, avagy a mondás tilalma alatt szülnetnek – sokszor eldönthetetlen: a közeg ellenállása töri-e szét a beszéd normális ritmusát, vagy a mondandó tartalmának a bensőn való áthaladás közben karcoló kínja. Ha valami ennyire töredezik, értelemszerűen ritkán rendeződik klasszikus vagy ütemhangsúlyos formába, ritkán rímel – a szokott versnyelvbe formált beszéd elemelt, szinte dagályos helyzet ehhez az olykor végletekig szikár versbeszédhez képest.

kiáltok... *Halkan.* Többek közt ez Ildikó fanyar, szelíd öngúnytól szeplős humora. Ahogy a pár beszédben derül ki a végére: *legyen meg az ár-érték arány – ahogy a minden mozdulat oldódna benne szerelemállapota helyét elfoglalja a családi „üzleti kapcsolat”.* A kiáltás hallatszik, ha halkan is – hallja az énen kívül álló összes te. Talán ebben a ciklusban (s talán ezért), itt szálazódik ez a te a legtöbbször. Úgy, hogy egy pillanatig sem ejti el azt a távlatot, minek folyamatos figyelembevétele átlükteti az egész szövegfolyamatot. De eközben is pontosan látja a maga helyét és szerepét:

Helyed

*Ne húzd ki magadat: a szeget,
mely összetart földet és eget.*

helyem

*könyörülj ellenségeimen
őket melengessem
helyettük fagyjak meg
hadd röhögjenek*

Nem létezem, csak ami belőlem benned hintál... (az Összefüggésből idéztem) – ez egyfelől nagyon szigorú létezés-katalógus tényleg, ami elég szigorúan elválasztja az általunk létezőnek tekintett nem-létezéseket (hazugságaink és önáltatásaink) a bennünk valóban maradandótól. Másfelől mégis mer profán lenni, ebben a zsigeri imában is kétellyel lepott, olykor szinte hitetlen. Tény: a hitnek tényleg nincs szüksége a kiáltásra – csak a megbillenésében. S tény: nem akármilyen szigorral megejtett tükörbe nézés, önvizsgálat eredménye ez az eksztatikus józanság.

hozzád... Urbán Gyula hívta fel a figyelmet a könyvbemutatón, hogy ennek a lírának Keresztes Szent János himnuszai, rajongó versei jelenthetik valamilyen képpel az előképét. Mert ez a líra valóban ismeri az eksztázist, annak teljes spektrumát képes átérezni. Testi és lelki módon egyszerre, a szavakban – és ráadásul tudja is magáról:

*...nem tudod tested nélkül
nem tudom lélek nélkül
te csak logikával
én szívem kínjával
hasadt tükör cserepek
tested lelke bereded...*

olvashatjuk az idegenné váló igenek, az *i(de)genek* versében. Ez az ima zsigeri (is). A *hozzád* ciklusának versei közt ül az eredetileg címadónak szánt *Te*. Himnikus hang:

*Gyöngyöm és lángom,
őszöm és nyaram,
csókom, szemfedőm,
borom,
gránátalmám...*

amely azonban nem veszik el a maga keltette áhítatban, nem felejt el, pontosan érzi, mi minden a „nem Te”, mi minden hazugság és propaganda és érdek:

*Te, aki nem vagy,
vigaszom és ríkatóm,
szűzen szült magzatom,
szeretetem kardja,
anyám...*

de aki felismeri: zsigerig mindannyian „Krisztus teste” vagyunk, és templom:

*Te, aki lehetetlen vagy,
homlokom és kezem,
tüdőm, gerincem,
vesém, méhem,
elmém,*

és ennek a viszonynak tükrében méri fel: hogy mi nem az én. Zsoltárköltészet metafizikus távlattal, de valami elemi, elragadtatásban is megőrzött józan-sággal. A hely felmutatása, *hozzád* képest. Amit aztán gyönyörű kódával zár le:

*Égi tavon övét bontja a hajnal,
úsztatja vörös fényhaját.
Párnámra ontja arcodat.*

Uram. Az ima mint verstestté formált ostya. Az alkotó, Benkő Ildikó sajátos szigora, ahogy tudja azt is, hogy egy-egy verse hogyan jelenjen meg vizuálisan. Mi tördelődjön középre, mi rendeződjön balra, egymás alá. Játszik is ezzel, képversekkel, ahol a verstest valóban alakzat. Elfogyó aranymetszés-gömbök, pitypang és léggömb – miközben a formálás bevett módjait ez a megszólalás nagyon kevés kivételtől eltekintve kerüli, megleli az alakot, amely a szavak teljében megjelenőt vizualizálja is. Megesik, hogy a verscím a *magukban bízók hiányok libegtette riadtságánál* fogva, a vers végére, a madzag végére kerül, ahol a lufi vékony fonala véget ér: ahol fogod (az *önértelmezésből* idéztem).

Benkő Ildikó költészete egyedi és kivételes. A magam részéről büszke vagyok rá, hogy ennek a senkire nem emlékeztető, csodálatos hangnak a formálódása körül bábáskodhattam. Nagyon remélem, megleli az olvasóit, megkapja azt a figyelmet, amit megérdemel.

Hetedik nap

*A tűnődés könnyűsége.
Csönd.
Hazabandukolnak.
Elülnek,
gyümölcsösé,
áttetsző kővé szabadulnak.
Isszák, táncolják, éneklük a fényt.
Ujjong minden (ránc, tövis)
tisztá homlokukon.*